

Vicent Josep Escartí, *I giorni dell'ira. Le vicende prodigiose di un nobile valenzano del secolo XVI*. Traducció a l'italià a càrrec d'Anna Maria Compagna i Núria Puigdevall Bafaluy. Nàpols, Guida Editori (col·lecció Iberica Neapolitana), 2023, 156 pàgines.

Ressenyat per: Emanuela Forgetta (Università degli Studi di Napoli Federico II i Università degli Studi di Napoli "L'Orientale")

El 1547 és l'any en què mor Enric VIII d'Anglaterra, conegut per haver tingut sis dones i per haver separat l'Església d'Anglaterra de la catòlica romana. També és l'any de la Batalla de Mühlberg, en la qual Carles V i el catolicisme guanyen a l'Alemanya central, a costa de Joan Frederic I de Saxònia i dels seus seguidors. El 1547, a més, és l'any en què, a Alcalá de Henares, neix Cervantes —figura clau del Renaixement espanyol— i mor Cosme I de Mèdici, Gran Duc de Toscana, mecenes de les arts i les lletres, així com eix central de la política italiana del segle XVI. I també és el 1547 l'any en què té lloc una important sessió del Concili de Trento, en la qual es resolen qüestions doctrinals i disciplinàries de gran importància, com la presència efectiva de Crist a l'Eucaristia. Sempre en aquell any, en una València dinàmica i oberta al canvi —joia gòtica i renaixentista alhora, dispensadora a Europa de majòliques, sedes i brocats, portaveu d'un renovament artístic-cultural i alhora presa dels Habsburg— Jeroni Joan Roger i Montmajor, tercer fill del comte de Montdrach, considerat per tots hàbil en les arts de la gramàtica i la retòrica, mata i consumeix Carles Miquel Descó, jove notari amb qui havia mantingut una relació clandestina i tenebrosa. L'eix del relat és aquest i hi fan contrapunt tota una sèrie d'esdeveniments prodigiosos que qui llegeix tindrà el plaer de descobrir al llarg de la narració. Semblaria que ens trobem davant una mena de *noir* d'ambientació barroca, però la profunditat metafísica que acompanya els pensaments del protagonista dissipa qualsevol dubte, col·locant el text en qüestió més cap a la banda d'un tractat filosòfic —reconeixent-li l'estatut d'eficax instrument de reflexió necessari per comprendre millor el món i un mateix— que de la banda d'una novel·la de consum, tot i ser molt culta. Escartí es revela com un hàbil narrador, que aconsegueix mantenir sobre el

mateix eix macrocosmos i microcosmos. Ell garanteix la supervivència de personatges recreats de nou en un context històric minuciosament documentat i conegut: el de la València del segle XVI, al fons del qual s'albira un context europeu perfectament reconeixible. Molt atent als detalls —és filòleg de professió, Escartí— reconstrueix a la novel·la un món esclatant i sòlid, fruit de la relació privilegiada que té amb els documents que estudia, però també exemple de conciliació entre rigor científic i necessitat creativa. És com si una part de la matèria examinada, mantinguda fora de la recerca per raons d'espai o coherència, reclamés per convertir-se en escriptura. Fet que de veritat passa, donant l'oportunitat a l'autor de recrear un cosmos que funciona perfectament. Un món en què tot és real, excepte els personatges que l'habiten. Tot i que després és tanta la precisió en la reconstrucció dels seus costums, de la seva manera de vestir, del seu parlar, que els acceptem sense dubtar, fins i tot ens sorgeix el dubte que ells hagin existit realment. Però no ens hi hem de sorprendre, Escartí està acostumat a aturar-se entre els plects de la història i a fer del detall el seu preuat brodat que ofereix al qui llegeix com un magnífic brocat del segle XVI. Al relat tot es descriu amb cura, com l'arribada de l'àngel flotant en camisa, gipó i calçons o, una mica més endavant en el mateix capítol, l'habitació de l'assassinat que fa olor de flors de taronger i roses. Aquests són els detalls dels quals el 'micro' s'alimenta i que fan contrapunt al conjunt de la realitat i les forces que operen al món, reflectint-ne en part els principis, les estructures presents, a vegades les lleis. És evident en la història narrada l'existència d'una correspondència entre l'univers i l'individu, una interconnexió entre allò gran i allò petit. Tot ésser en el Montdrach sembla estrènyer-se al voltant d'un monisme ontològic: no hi ha substàncies o entitats desiguals, només formes diferents d'una realitat fonamental. Entitats i coses pertanyen a la mateixa categoria ontològica. No hi ha diferència entre ésser, cosa i Déu. I això, d'alguna manera, Jeroni ho ha d'haver entès, tant és així que conserva la "forma" del seu temps tot intuïnt l'abast revolucionari d'una era que posa al centre de tot l'ésser i la seva capacitat de raonar. Només quatre anys abans del fatídic 1547, Copèrnic havia posat a punt la seva teoria heliocèntrica: al centre de l'univers hi havia el sol i la terra orbitava al seu voltant. I uns pocs anys abans, entre el '19 i el '22, Magallanes havia completat la primera circumnavegació del globus. Els eixos de l'existència humana es desplaçaven i això no podia passar desapercebut a un observador agut com Jeroni de Montdrach. Personatge de ficció com els altres, i com aquests molt creïble, que impulsat per la necessitat de cura, du a terme en tarda edat les seves memòries —acabades el 14 d'agost del 1616— a través de les quals confessa l'inconfessable.

Tant és destre Escartí enllestint la seva narració, tant és hàbil Jeroni escrivint les seves memòries. En elles utilitza un llenguatge florit, de vegades retòric, per captar l'atenció de qui llegeix i ofereix una mirada íntima sobre la seva vida que esdevé un fragment precís del temps. La seva escriptura, que en part recorda la d'autors com Jeroni Sòria o Català de Valleriola, exhibeix una forma fidel a la tradició i doncs centrada en el predomini de la teologia i de l'autoritat eclesiàstica, però en la substància traeix una ment decididament moderna, en acord amb la filosofia humanista. En aquesta última, així com en la narració en qüestió, l'atenció es desplaça a l'ésser i a la raó. Al centre de tot: l'ésser, la seva dignitat, la seva capacitat de raonament crític. En més d'una ocasió, de fet, Jeroni no dubta a seguir el moviment vorticós dels seus pensaments, a deixar-se angoixar pels dubtes i, si fa falta, a subvertir les regles religioses d'una manera poc menys que blasfema: «com si jo, l'amic, visitàs per primera vegada l'amat, i ell fugís en rapte a l'encontre meu i m'acollís. I llavors, per obra d'estranya meravella, els cànctics davidics i els psalms salomònics, i les obres de mística antiga i nova, prengueren sentit, de sobte, al meu incrèdul i sorprès enteniment» (pp. 94). I l'ardit Jeroni tampoc s'escapa a les conclusions complexes i contradictòries, així representatives del pensament humà, les

mateixes que animen una ment pensant compromesa a interrogar-se sobre ella mateixa i les coses: «llavors, ja mort i corromput, però ple de pau i en pau amb Déu, amb el dimoni i amb els homes; absent de mi i, malgrat tot, complet» (pp. 96).

Jeroni anuncia la vinguda de l'home 'nou' arribant, per certes facetes, a anticipar Spinoza. Déu és per a ell substància infinita i eterna, sense inici ni fi i comprèn tot el que és real. El Déu a qui ell es dirigeix és antropomòrfic, actua d'una manera arbitrària i intervé en els assumptes humans tal com la tradició vol, però el Déu en què creu és llei natural, ordre i necessitat. Perquè Jeroni sap que tot l'univers i totes les seves manifestacions no fan sinó seguir les lleis de la natura, determinades i immutables. *Deus sive Natura*, Déu i el món són una sola cosa. Com també sap que tot el que experimentem en el món, inclosos nosaltres mateixos, és només una manifestació diferent d'una única substància. Si tot és part d'una realitat única i indivisible, llavors les lleis de la natura i les causes que governen l'univers influeixen tots els aspectes de la realitat. En altres paraules, si tot és part d'una substància o realitat única, llavors cada esdeveniment o acció és el resultat natural i determinat de les lleis que governen aquesta realitat. I és aquí on es troben monisme ontològic i determinisme. Quanta finesa en un personatge de pura ficció! Ell crea un Déu perquè el salvi. L'enèsima estratègia literària ideada per una ment brillant per cercar refugi —en cas que realment arribés— en el terrible *dies irae*.

Obra citada

Escartí, Vicent Josep. *Dies d'ira*, Alzira, Bromera, 1992. (Edició digital)